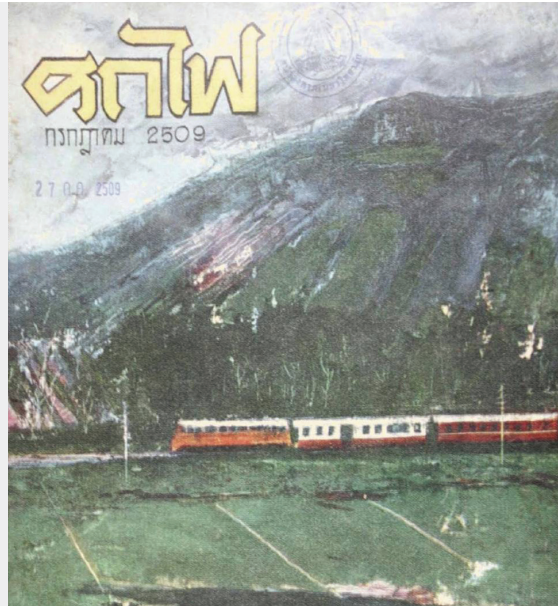

รถไฟ กับการเปลี่ยนแปลง ภูมิทัศน์ สู่ความทันสมัย

รัฐมนตรีฉบับนี้ร่วมเฉลิมฉลองในวาระ 100 ปีของสถานีรถไฟปัตตานี ซึ่งตั้งอยู่ที่อำเภอโคกโพธิ์ ด้วยบทความเชิงสารคดีที่น่าอ่านยิ่งของอาจารย์ นกมล ทิพย์รัตน์ อดีตคณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์ ม.อ.ปัตตานี

การเกิดขึ้นของทางรถไฟในประเทศไทยเมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์อย่างขนานใหญ่ของหัวเมืองต่าง ๆ ในภูมิภาคของสยาม/ไทย ประการแรกสุดคือการก่อสร้างทางรถไฟด้วยแรงงานคนจีนจำนวนมาก ก่อให้เกิดการทะลักเข้าเมืองของชาวจีนจากแผ่นดินใหญ่ แรงงานเหล่านี้ทำหน้าที่หักล้างทางพงปรับปรุงภูมิทัศน์ที่เป็น “วนา” หรือป่าเขาให้เตียนโล่ง ทำให้ภูมิทัศน์ของชุมชนที่เคยรกเรือไปด้วยป่าความลึกกลับ และอันตรายมลายหายไป อย่างน้อยก็บนเส้นทางหลายพันกิโลเมตรทั่วประเทศไทย และกว่า 1,200 กิโลเมตรในกรณีของรถไฟสายหัวเมืองใต้

พระยาสุฤทธิการบรรจง (สมาน ปันยารชุน) อดีตผู้ดูแลการรถไฟยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เคยเล่าไว้ในบทความ “ปาฐกถาเรื่องความรู้ทั่วไปในการรถไฟสยาม” เมื่อ พ.ศ.2471 ว่า การสร้างทางรถไฟถือเป็น “นวัตกรรม” อย่างหนึ่งของประเทศสยาม นวัตกรรมดังกล่าวนี้ต้องใช้ “ยন্ত্রกรรม” หรือเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่มากมาย เนื่องจากทางรถไฟมีเงื่อนไขสำคัญ ๆ หลาย ๆ อย่าง เช่น ต้องตรง สูง ไม่ชัน และโล่งเตียน ในกระบวนการสร้างจึงต้องปรับพื้นที่กันอย่างหนัก ที่เป็นภูเขาก็ตองใช้เครื่องมือขุดเจาะที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ ที่เป็นที่ต่ำก็ต้องถม และก่อคันดินให้สูง โดยการขุดดินจากคูทั้งสองข้าง

การนวัตกรรมของการสร้างทางรถไฟจึงเป็นการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ให้กลายเป็นที่โล่งเตียน ซึ่งมนุษย์สามารถควบคุมดูแลได้ นวัตกรรมลักษณะนี้จึงถือเป็นลักษณะแบบสมัยใหม่ที่มนุษย์จะต้องเปิดพื้นที่ธรรมชาติ เพื่อแปลงศักยภาพในการควบคุม

ผลที่ได้ก็คือการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ในชุมชนหัวเมืองให้รถไฟสามารถวิ่งผ่านและนำเอาสินค้าและทำให้เกิดการเคลื่อนไหวอพยพของผู้คนได้อย่างหลากหลาย ที่เรียกว่า “พานิชยการ”

ในแง่ที่รถไฟจึงเท่ากับการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์หัวเมืองต่าง ๆ ในสยามเพื่อรองรับความเป็นสมัยใหม่ที่รัฐบาลสยามยุคการปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาลในช่วงปลายทศวรรษ 2439 ได้เร่งดำเนินการ

โลกสมัยใหม่นั้นเราอาจจะพิจารณาได้จากการเคลื่อนไหวอพยพโยกย้ายที่รวดเร็วยิ่งขึ้น และมีลักษณะยึดติดกับถิ่นเดิมน้อยลง หมายความว่าโลกสมัยเก่าเอง การเคลื่อนย้ายก็มีอยู่ แต่เป็นการเคลื่อนย้ายในลักษณะชั่วคราว อาจจะเป็นการเคลื่อนเพื่อไปประกอบพิธีกรรม ไปปฏิบัติภาระหน้าที่ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง และการเคลื่อนย้ายก็เป็นไปอย่างเชื่องช้า

แต่ยุคสมัยใหม่ การเคลื่อนย้ายจะมีลักษณะไม่ย้อนคืนมากขึ้น กล่าวคือเป็นการเคลื่อนย้ายในเชิงอพยพที่ค่อย ๆ ตัดขาดออกจากชุมชนดั้งเดิม และการเคลื่อนย้ายนี้ก็รวดเร็วขึ้นด้วยนวัตกรรมของยุคสมัยใหม่

รถไฟจึงกลายเป็นพาหนะยอดนิยมและทันสมัยที่สุดตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2450 เป็นต้นมา เนื่องจากมันทำให้คนสยามเคลื่อนย้ายได้อย่างรวดเร็ว

ขณะเดียวกันมันก็ขนส่งเอาสินค้าต่าง ๆ ซึ่งแปลกหูแปลกตาคนท้องถิ่นเข้ามาในชุมชนเพื่อเปิดโอกาสให้คนท้องถิ่นที่ยังไม่เคยคิดจะเคลื่อนย้ายได้สัมผัส

พร้อมกันนั้นก็ขนเอาสินค้าออกไปจากชุมชนด้วย ในประวัติศาสตร์ภาคใต้ นั้น เราจะพบว่าการเกษตร และปศุสัตว์ได้ทวีความสำคัญขึ้นจนกระตุ้นให้ชาวท้องถิ่นทำการเกษตรและปศุสัตว์เพื่อขายมากขึ้นหลังเกิดรถไฟ เนื่องจากสินค้าข้าว วัว หมู และไก่ เป็นที่ต้องการของตลาดระดับประเทศและระดับภูมิภาค โดยเฉพาะป็นัง สิงคโปร์ และมลายา

ในฐานะนวัตกรรม รถไฟจึงเป็นเครื่องมือแรก ๆ ที่รัฐบาลกลางใช้ดึงท้องถิ่นเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่เหมือนที่กรุงเทพฯ

ภูมิทัศน์ใหม่ที่เกิดจากการสร้างทางรถไฟจึงเป็นภูมิทัศน์แห่งความทันสมัย ที่เกิดขึ้นในหัวเมืองได้มากกว่า 100 ปีแล้ว ■

